

Key words: pop singer, professional skill, specific features of vocality, spiritual personality

Стаття надійшла до редакції 21.07.2012 р.
Прийнято до друку 31.08.2012 р.

УДК 378.011.3:811–051

М. А. Сперанська-Скарга

**ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ
МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОФЕСІЙНО-
ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Питання підвищення продуктивності та ефективності вищої освіти пов'язані наразі з наявністю значущих протиріч, які існують між необхідністю кардинальних змін у підходах до підготовки кваліфікованих фахівців та недостатнім врахуванням учителями сучасних новітніх потреб суспільства та неспроможністю відповідати вимогам часу, а також відставанням навчальних закладів від запитів соціуму щодо формування гнучкої й усебічно розвиненої особистості майбутнього фахівця.

Питання підготовки фахівця нового типу, здатного до успішної професійної асиміляції й соціалізації та водночас до самоствердження як неповторної індивідуальності, є ключовими в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців. Багато хто з них висловлює необхідність дослідити такий феномен, як міжособистісне пізнання, що є інструментом оптимізації процесу визначення та визнання людиною інших людей. Необхідний гуманістичний контекст надає згаданому процесу повноти й точності. Разом з тим, відзначимо неможливість досягти ефективності докладених зусиль у міжособистісному пізнанні за відсутності сформованих навичок соціальної перцепції та іміджування. Саме формування власного іміджу, уміння інтерпретувати повідомлення, пізнавати людину є тим завданням, яке необхідно вирішувати під час підготовки фахівців у галузі педагогіки. Зазначені протиріччя та особливості суспільної свідомості спрямовують сучасні дослідження в бік розгляду специфічного використання терміна „імідж” у педагогічному контексті.

Теоретико-методологічні засади дослідження іміджу представлено в роботах В. Ділмана, П. Гуревича, О. Перелигіної, Ю. Палехи, А. Панасюка, Г. Почепцова, А. Холода, В. Шепеля, Г. Щокіна та ін. Експертно-прикладний характер досліджень феномену іміджу розкрито в роботах таких зарубіжних авторів, як П. Берд, Л. Браун, Д. Карнегі,

А. Піз та ін., техніки управління особистісним іміджем – Е. Змановської, А. Панасюка, М. Спіллейна та ін. Філософсько-антропологічні виміри індивідуального іміджу представлено в дослідженнях У. Некрасової, соціологічні аспекти – Е. Брянцевої, психологічні – І. Веретенникової, В. Зазикіна, Е. Ємельянової, У. Ліппмана, А. Панасюка, О. Петрової та ін.

Роль іміджу як феномену публічності розкрито в дослідженнях Т. Лебедевої, В. Шепеля, сутність іміджу особистості як феномену інтерсуб'єктної взаємодії – О. Перелигіної.

Формуванню іміджу вчителя присвячено роботи М. Апраксіної, М. Варданян, А. Деркача, Г. Коджаспірової, О. Петрової, Л. Попової, Н. Тарасенко, В. Черепанової та ін. Імідж учителя розглядають як показник культури педагогічної діяльності (В. Бенін, І. Зязюн, Л. Соколова), як професійну якість учителя (О. Абдулліна, Є. Бондаревська, Н. Кузьміна, О. Газман, В. Сластьонін та ін.). Теоретичні та практичні питання педагогічної іміджології, що вивчає процес формування педагогічного іміджу в контексті професійної соціалізації фахівців освітньої галузі, досліджували А. Калюжний, В. Черепанова.

Проблеми професійної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей розкрито в роботах А. Бердичевського, Т. Курдюмової, Ю. Мулюкіної, С. Ніколаєвої, Ю. Пасова, М. Пентиліюк, О. Семенов та ін.

У процесі проведення дослідження сутності феномену „професійно-педагогічний імідж учителя” ми дійшли висновків про багатокомпонентність та цілісність останнього. Так, на нашу думку, головними складниками професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя є мотиваційний, когнітивний та рефлексивний.

Згідно моделі процесу формування професійно-педагогічного іміджу було визначено педагогічні умови, що забезпечують ефективно протікання процесу відбудови іміджу як цілісної структури. Відбір комплексу педагогічних умов відбувався також з урахуванням предмета, завдань та гіпотези дослідження; соціальної відповідності; особливостей і характеристик процесу формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей; перспектив розвитку системи в реальному освітньому просторі вищої школи.

Отже, відповідно до сказаного вважаємо, що успішне формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальний час відбувається за таких умов:

- 1) сформованість мотивації майбутніх учителів філологічних дисциплін на професійно-педагогічну діяльність;
- 2) створення виховного середовища, спрямованого на формування комплексу іміджформувальних знань і навичок майбутніх учителів;
- 3) рефлексивна активізація й самоорганізація суб'єкта в педагогічній діяльності.

Метою статті є розгляд особливостей діагностування рівня сформованості мотиваційного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей на етапі проведення констатувального експерименту.

Експеримент у педагогічних та психологічних науках – це один з найголовніших методів наукового пізнання, за допомогою якого в контрольованих умовах досліджують явища дійсності [1, с. 610]. Педагогічний експеримент мав на меті апробацію комплексу педагогічних умов, виділених у процесі дослідження: формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності відбувається найбільш ефективно, якщо сформовано мотивацію майбутніх учителів на професійно-педагогічну діяльність, створено виховне середовище, спрямоване на формування комплексу іміджформувальних знань та навичок майбутніх учителів, а майбутнім фахівцям притаманна рефлексивна активізація й самоорганізація в педагогічній діяльності.

Згідно з визначеною метою педагогічного експерименту було розроблено комплекс завдань, які необхідно було вирішити під час експериментальної роботи. Основними з них були:

1) підтвердити необхідність формування й покращення професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей;

2) упровадити й перевірити ефективність розроблених педагогічних умов процесу формування професійно-педагогічного іміджу;

3) розробити й підтвердити доцільність використання інструментарію дослідження;

4) визначити найбільш успішні засоби формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у системі позанавчальної роботи;

5) на основі зворотного зв'язку критично осмислити та скоригувати розроблену структурно-функціональну модель.

Підготовка до проведення педагогічного експерименту передбачала опрацювання педагогічної та методологічної літератури, зокрема, робіт з проведення педагогічного дослідження Ю. Бабанського, Н. Боритко, О. Власової, Г. Воробйова, В. Журавльова, О. Піскунова, В. Полонського, А. Усової, а також монографій з методики отримання статистичних даних таких авторів, як Дж. Гласс, В. Міхеев, Дж. Стенлі та ін. [2].

Експериментальну роботу було проведено протягом чотирьох років (2006 – 2010) на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди та Слов'янського державного педагогічного університету. Педагогічний експеримент відбувався в три

етапи: констатувальний, формувальний (організаційно-практичний) та контрольний (результативно-оцінювальний).

Серед можливих типів експерименту було обрано найбільш інформативний, валідний, репрезентативний та достатній за часом експеримент. Він дає всебічне уявлення про досліджуваний феномен, відбувається протягом чотирьох років і відбиває типові явища, які характеризують предмет дослідження – процес формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності.

Одним з напрямів роботи під час проведення констатувального експерименту було оцінювання рівня сформованості мотиваційного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

Було з'ясовано, що сформованість мотивації майбутніх учителів філологічних дисциплін на професійно-педагогічну діяльність – це рушійна сила процесу формування професійно-педагогічного іміджу. На думку психологів, мотивація – це сукупність спонукальних чинників, які визначають активність особистості; це всі мотиви, які спонукають поведінку людини [3, с. 7]. Мотивація залежить не лише від мотивів особистості, але й від ситуативних чинників (вплив оточення, специфіка діяльності й ситуації тощо) (рис. 1.1). Ситуативний характер чинників свідчить про їхню мінливість і динамічність, що дозволяє впливати на них та створювати педагогічно доцільні чинники, необхідні для досягнення конкретної педагогічної професійної мети.

Рис. 1.1. Складники професійної мотивації вчителя

Оскільки мотивація – це сукупність особистісних та ситуативних чинників, які спонукають до професійної діяльності, можемо стверджувати про можливість свідомого впливу на середовище формування професійної мотивації з метою створення належних педагогічних умов.

Під час формування мотивації на професійну діяльність ми розглядаємо як процесуальний, так і результативний компоненти феномену. Майбутня професійна діяльність повинна бути для студента джерелом отримання задоволення та одним із головних мотивів під час

вибору майбутньої професії. Так, наявність процесуального компонента мотивації є чинником майбутньої успішної професійної соціалізації та психологічно комфортної педагогічної діяльності. Разом з тим, не менш важливу роль відіграє результативний складник мотивації, що пов'язано, перш за все, з окресленням далеких перспективних цілей та проміжних завдань діяльності. Отже, обидва компоненти професійної мотивації майбутніх учителів-філологів – процесуальний та результативний – є запорукою успішної професійної діяльності, професійної соціалізації та психологічної комфортизації педагогічного середовища.

У процесі формування успішного професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів-філологів доцільною є орієнтація на підвищення мотивації студентів на майбутню професійну діяльність з метою досягнення головного завдання нашого дослідження – розвитку особистості майбутнього вчителя та формування ефективного професійного іміджу останнього. Не менш важливу роль внутрішня мотивація відіграє в процесі підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців [4; 5, с. 43]. Підготовка фахівця, який відповідно до потреб сучасної економіки систематично оновлює фундаментальні світоглядні основи власного професійного інструментарію, є одним з найважливіших завдань сучасної освіти [6, с. 93].

Під час проведення констатувального експерименту було з'ясувано стан виховної системи університету в питанні формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Базовим методом збирання діагностичної інформації була Анкета студента (інструментарій діагностування рівня сформованості професійно-педагогічного іміджу студентів філологічних спеціальностей) [7].

Так, з метою з'ясування рівня сформованості показників мотиваційного критерію студентам було задано кілька питань, серед яких виділимо таке: „Які головні мотиви Вашої майбутньої педагогічної діяльності?” Відповіді респондентів розподілилися так (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Мотиви майбутньої педагогічної діяльності (у %)

Мотиви	К	Е
Отримання грошової винагороди	45,7	38
Подальше кар'єрне просування	34	30,2
Прагнення уникнути критики керівника та колег	17,3	21
Спроба уникнути можливих покарань і неприємностей	15	9,2
Потреба в досягненні соціального престижу та поваги людей, які мене оточують	35	39,6
Отримання задоволення від процесу й результатів роботи	21,5	22,1
Можливість найбільш повної самореалізації саме в обраній діяльності	31	25,8

Як бачимо, результати проведеного опитування на діагностувальному етапі експерименту майже однакові в обох групах, контрольній (К) та експериментальній (Е). Відповіді більшості респондентів обох груп свідчать про належність до неоптимального мотиваційного типу. Активність учителя, згідно з отриманими даними, не вмотивована власне змістом педагогічної діяльності, оскільки відповіді „Мотиви майбутньої професійної діяльності – це отримання задоволення від процесу та результатів роботи й можливість найбільш повної самореалізації саме в обраній діяльності” обрали 21,5% (К) та 22,1% (Е) й, відповідно, 31% (К) та 25,8% (Е) респондентів. Водночас відповіді, що свідчать про обумовленість професійної діяльності мотивами уникнення й засудження, виявилися доволі популярними. Так, 17,3% студентів контрольної групи та 21% експериментальної обрали серед мотивів професійної діяльності „прагнення уникнути критики з боку керівника й колег”, що висвітлює доволі високий рівень емоційної неврівноваженості й нестабільне уявлення про сутність майбутньої педагогічної діяльності. 15% опитаних контрольної групи та 9,2% експериментальної відповіли, що одним з мотивів професійної діяльності в майбутньому буде „спроба уникнути можливих покарань і неприємностей”, що також пов’язано з негативною залежністю між оптимальністю мотиваційного комплексу та рівнем емоційної рівноваги вчителя й потребує особливої корекції під час проведення формувального експерименту. Між тим, такий варіант відповіді, як „потреба в досягненні соціального престижу та поваги людей, які мене оточують”, обрали 35% (К) та 39% (Е) респондентів, що свідчить про прагматичні й утилітарні уявлення щодо майбутньої професійної діяльності.

Під час діагностики рівня сформованості мотиваційного компонента студентам було поставлене питання, пов’язане з ціннісними орієнтаціями: „На які цінності Ви зорієнтовані?”. Результати опитування наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Ціннісні орієнтації студентів (у %)

Цінності	К	Е
Життя	35	42,8
Людина	5,7	6
Краса	48	51,3
Здоров’я	22,1	16
Батьківщина	4,5	6,2
Праця	11,6	10,5
Заможність	53	51,4
Родина	15,4	17
Мир	10,7	8,3
Любов	41	44,6
Кар’єра	14	16,2
Популярність	53	51,4

Результати опитування, представлені в таблиці, свідчать про відносну несформованість ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів. Так, більшість респондентів віддають перевагу таким цінностям, як популярність та заможність: 53% (К), 51,4% (Е) та, відповідно, 64% (К) і 61,3% (Е). Ці показники пов'язані з низькою соціальною зрілістю студентства, коли серед найважливіших аспектів життя в більшості випадків відбирають матеріальні, а не моральні досягнення. Такі поняття, як батьківщина, людина, мир, родина обрала найменша кількість респондентів. Кар'єру як цінність обрала 14% студентів контрольної групи та 16,2% експериментальної групи, що пов'язуємо з низьким рівнем сформованості мотивації на професійну діяльність, відсутністю достатнього рівня амбітності та прагнення до самоствердження в педагогічній роботі. Разом з тим, така цінність, як краса, отримала майже найбільшу кількість виборів – 48% (К) та 51,3% (Е). На нашу думку, така зорієнтованість досліджуваних є доволі однобічною й потребує коригування, оскільки необхідно довести значущість поєднання професійного й особистісного, зовнішнього й внутрішнього в процесі створення власного професійного іміджу. Роблячи висновок, уважаємо, що такий аспект професійно-педагогічного іміджу, як ціннісна зорієнтованість, потребує змін і покращення під час проведення формувального експерименту.

Разом із зазначеними питаннями студентам було запропоновано погодитися з твердженням: „Ваші батьки, суспільство та оточення визначили Вашу особистість та майбутнє” або відмовитися від нього. Цікаво, що більшість опитаних – 53% (К) та 58,5% (Е) – погодилися з поданим твердженням та визнали несамостійність прийнятих рішень і відсутність свідомості в питанні вибору майбутньої професійної діяльності.

Отже, діагностувальний етап експерименту дозволив визначити рівні сформованості мотиваційного компонента в студентів контрольної та експериментальної груп, загальні результати дослідження яких подано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Результати оцінювання рівня сформованості показників мотиваційного критерію (за результатами констатувального експерименту) (у%)

Рівні сформованості					
Високий		Середній		Низький	
К	Е	К	Е	К	Е
10,2	10,8	33,2	29,6	56,6	59,6

Констатувальний етап експерименту дозволив нам узагальнити інформацію щодо рівня сформованості мотиваційного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей, що, своєю чергою, призвело до коригування та

оптимізації впроваджуваної моделі процесу формування іміджу фахівців. Було зроблено висновок щодо необхідності впровадження заходів, спрямованих на підвищення мотивації майбутніх учителів на професійну діяльність, у позанавчальне середовище внз. Вважаємо за необхідне продовжувати подальші дослідження можливостей навчально-виховної системи вищих навчальних закладів у питанні ефективного формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей.

Список використаної літератури

1. Педагогическая энциклопедия : в 4 т. / гл. ред. И. А. Каиров. – М. : Сов. энцикл., 1964. – Т. 3. – 1966. – 880 с. **2. Борытко Н. М.** Методология и методы психолого-педагогических исследований : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. 050706 (031000) „Педагогика и психология”; 050711 (031300) „Соц. Педагогика”; 050701 (033400) „Педагогика” / Н. М. Борытко. – М. : Академия, 2008. – 320 с. **3. Занюк С. С.** Психология мотивации : навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с. **4. Аверин В. А.** Психология личности : учеб. пособие / В. А. Аверин. – Изд. 2-е. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2001. – 191 с. **5. Хазова С. А.** Детерминанты и условия развития конкурентноспособности специалистов в процессе профессиональной подготовки / С. А. Хазова // Изв. Волгогр. гос. пед. ун-та. Сер. : Пед. науки. – 2009. – № 9. – С. 42 – 45. **6. Гущина Г. А.** Теоретические основы построения модели выпускника вуза / Г. А. Гущина // Изв. Волгогр. гос. пед. ун-та. – 2008. – № 9. – С. 93 – 96. **7. Сперанська-Скарга М. А.** Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Марія Андріївна Сперанська-Скарга. – Луганськ, 2011. – 266 с.

Сперанська-Скарга М. А. Особливості діагностування рівня сформованості мотиваційного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей

У статті розглядаються особливості оцінювання рівня сформованості мотиваційного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Автором охарактеризовано констатувальний етап педагогічного експерименту, який передбачав аналіз показників сформованості мотиваційного, когнітивного та рефлексивного складників професійного іміджу вчителів-філологів; розкрито особливості професійної мотивації вчителя, методи діагностування рівня сформованості мотиваційного компоненту іміджу, а також порівняно результати оцінювання рівня сформованості мотиваційного компоненту в контрольній та експериментальній групах.

Ключові слова: професійно-педагогічний імідж, позанавчальна діяльність, мотиваційний компонент іміджу, педагогічний експеримент, констатувальний експеримент.

Сперанская-Скарга М. А. Особенности диагностирования уровня сформированности мотивационного компонента профессионально-педагогического имиджа будущих учителей филологических специальностей

В статье рассматриваются особенности оценивания уровня сформированности мотивационного компонента профессионально-педагогического имиджа будущих учителей филологической специальности. Автором охарактеризован констатирующий этап педагогического эксперимента, который предусматривал анализ показателей сформированности мотивационной, когнитивной и рефлексивной составляющих профессионального имиджа учителей-филологов; раскрыты особенности профессиональной мотивации учителя, методы диагностирования уровня сформированности мотивационного компонента имиджа, а также проведено сравнение результатов оценивания уровня сформированности мотивационного компонента в контрольной и экспериментальной группах.

Ключевые слова: профессионально-педагогический имидж, внеучебная деятельность, мотивационный компонент имиджа, педагогический эксперимент, констатирующий эксперимент.

Speranskaya-Skarga M. A. Peculiarities of Diagnosing Level of Formation of Motivational Component of Professional Image of Future Teachers of Philological Specialities

The article reveals the peculiarities of the assessment of the level of the formation of the motivational component of professional image of future teachers-philologists. The author characterizes the diagnostic stage of the pedagogical experiment, which presupposed the analysis of the indicators of the formation of the motivational, cognitive and reflexive components of the professional image of future teachers-philologists; reveals the peculiarities of the professional teacher's motivation, methods of diagnosing the level of formation of the motivational component of image; and compares the results of the assessment of the level of formation of the motivational component of image in the control and experimental groups.

Key words: professional teacher's image, extracurricular activity, motivational component of image, pedagogical experiment, diagnostic experiment.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.